

TERRA LIBERA

ČASOPIS HLÁSÍCÍ SE K TRADICI LAISSEZ FAIRE

duben 2004 / ročník 5

Falešná východiska ekologismu

George Reisman

Ekologismus je produktem rozvratu socialismu ve světě, který nezná práci Ludwiga von Misesa – světě, který neví, jak logicky vysvětlit rozvrat socialismu a, což je ještě mnohem důležitější, úspěch kapitalismu.

Kdyby si intelektuálové z celého světa připustili možnost, že se ohledně podstaty kapitalismu a socialismu hluboce a tragicky mylili, a snažili se číst Misesovy práce a rozumět jim, aby se naučili, jak a proč se zmýlili, byl by socialismus se Sovětským svazem jednou navždy zemřel, a svět by se nyní nacházel v *laissez faire* kapitalismu a dříve nevídaném hospodářském rozkvětu a blahobytu.

Místo toho se intelektuálové rozhodli vnutit světu ekologickou doktrínu, aby v nejposlednější minutě zničili kapitalismus a zachránili socialismus.

II.

Vycházím z toho, že jsou každému dobře známy dvě hlavní myšlenky ekologistů: 1. Neustálý hospodářský pokrok je nemožný kvůli hrozcímu vyčerpání přírodních zdrojů, a 2. Nepřetržitý hospodářský pokrok (dokonce i většina dosavadního pokroku) ničí životní prostředí, a je proto nebezpečný.

Základní politický recept ekologistů je zákaz individuálního jednání vedeného vlastními zájmy, pokud hromadně realizovaný nejlepší produkt tohoto jednání zdánlivě poškozuje životní prostředí. Nejznámější konkrétní příklad tohoto receptu je současný pokus donutit jednotlivce, aby se vzdali svých aut, klimatizací apod., protože vedlejším produktem používání těchto přístrojů stovkami milionů nebo několika miliardami lidí je, že zapříčiňují oteplování atmosféry. Toto je samozřejmě považováno za hlavní ukázkou údajných nebezpečí hospodářského pokroku.

Základem mojí kritiky těchto hlavních tvrzení ekologistů je teorie statků Carla Mengera. Základem mojí kritiky jejich hlavního politického receptu je duch individualismu, který prostupuje prací Ludwiga von Misesa.

Podle Mengera existují čtyři podmínky, které musí být splněny všechny současně, aby se nějaká věc stala statkem nebo, jak on říká, mohla mít charakter statku:

1. Lidská potřeba.
2. Vlastností, které předmět příčinně spojují s uspokojením potřeby.
3. Lidské povědomí o tomto příčinném spojení.
4. Moc nad věcí, která postačuje k tomu, aby vedla k uspokojení potřeby.

Oba poslední předpoklady, to je třeba zdůraznit, jsou „dělány člověkem“.

Přírodní zdroje se v žádném případě nestávají statky automaticky. Jejich charakter statku musí být vytvořen lidmi – odhale-

Poznámky k výzkumu vesmíru

Dalibor Roháč

„Robot Opportunity přešel tři metre a ocitl sa tak na polces-te ku kope kameňov, ktorú má skúmať.“

Takáto alebo veľmi podobná rozhlasová informácia zaujala zhruba pred mesiacom moju pozornosť a nechala ma doslova užasnutého. Domnievam sa, že aj keď použitie amerických verejných peňazí na vesmírny výzkum môže byť pre českého čitateľa trochu odľahčujúcou témou, je to predsa len téma, ktorá by mala byť aspoň úchytkom spomenutá. Či už nás vesmír fascinuje alebo nie, je dobré si uvedomiť, že jeho výzkum nie je čímsi, čo by stálo mimo alebo nad tým, čo nazývame ľudským konaním vo svete ekonomickej vzácnosti. Vďaka tomu naň môžeme použiť tradičné metódy ekonomickej analýzy. Kritika, ktorú takto môžeme vesmírному výzkumu adresovať teda nebude v ničom originálna, to ju však nebude robíť menej pravdivou.

Niet pochýb, že výzkum vesmíru je užitočný. Je užitočný pre vedcov, ktorým prináša intelektuálne uspokojenie, je užitočný pre široké laické publikum, ktoré môže s úžasom sledovať takmer v priamom prenose zábery zo vzdialených planét a v neposlednom rade je užitočný i pre používateľov statkov, ktoré boli vyrobené za využitia poznatkov získaných pri výzkume vesmíru (ide predovšetkým o materiálové technológie). Môže byť tiež užitočný pre ľudí v budúcnosti, ktorým prinesie nám neznáme poznatky zlepšujúce kvalitu života.

Týmto sa však nijak nelíši od akejkolvek inej ľudskej činnosti. A ako taký so sebou nutne nesie všetky atribúty ľudskeho konania vo svete vzácnosti. Predovšetkým ide o náklady príležitosti, t.j. hodnotu toho, čoho sa musia jednotlivci vzdať, aby dosiahli prospechu z vesmírneho výzkumu. V prípade, že by sa jednotlivci rozhodli dobrovoľne niesť tieto náklady príležitosti, tak by demonštrovali, že prospech z výzkumu vesmíru je pre nich väčší než iné alternatívne použitia ich zdrojov. Ono tomu však tak nie je. Jednotlivci nič svojím jednaním nedemonštrujú, o použití peňazí na vesmírny výzkum totiž nerozhodujú oni, ale politici.

Politici svojím spôsobom tiež nesú náklady príležitosti v tom zmysle, že ak minú istú čiastku na nejaký účel, nemôžu ju už minúť na nič iné. Podstaný rozdiel je ale v tom, že politici nerozhodujú o svojich peniazoch, ale o peniazoch, ktoré im nepatria. A nie je dôvod predpokladať, že by v ich rozhodovaní – napríklad o vesmírnom výzkume – hrali akúkoľvek úlohu tie náklady príležitosti, ktoré by pociťovali jednotlivci disponujúci svojím majetkom a rozhodujúci sa o jeho alternatívnych použitiach.

A tak je veľmi pravdepodobné, že verejné peniaze použité na vesmírny výzkum nie sú použité spôsobom, ktorý by maximalizoval úžitok jednotlivcov. Je síce pekné, že sonda za 820 miliónov dolárov môže pristáť na Marse, fotografovať miestny krajinný reliéf a hľadať vodu a mnohým z nás to môže prinášať v rôznych formách úžitok, netreba však zabúdať, že aby toto mohlo nastať, bolo nutné, aby sa neuskutočnili všetky alternatívne použitia týchto 820 miliónov.

Mohlo by sa namietat, že čiastky vyčlenené na vesmírny výzkum tvoria relatívne malú časť federálneho rozpočtu a jeho deficitu. To je síce pravda, ale netreba podceňovať psychologický efekt

(pokračovanie na strane 2)

(pokračovanie na strane 3)

Falešná východiska ekologismu

(pokračování ze strany 1)

ním jejich vlastností, které uspokojují lidské potřeby, a jejich dostatečným ovládnutím k tomu, aby mohly být použity k uspokojení těchto potřeb. Druhý aspekt Mengerovy teorie statku je princip, podle něžž prapůvod hodnoty je v nás v lidech a vyzařuje ven, přičemž se nejdříve vytváří hodnota takových předmětů, které naše potřeby uspokojují přímo, jako např. potraviny, oblečení („statky prvního řádu“) a na druhém místě prostředky, se kterými se vyrábí statky prvního řádu, např. mouka k upečení chleba a látka na oblečení („statky druhého řádu“). Podle tohoto pohledu je nabídka přírody tvořena z přírodních surovin používaných lidmi. Uvedený pohled současně vyjadřuje, že jediné spojení člověka s těmito zdroji danými přírodou je jejich spotřeba, bez níž se nelze obejít.

Podstatné zde je porozumění rozdílu mezi dvěma významy pojmu přírodní zdroje. Jednak jde o *přírodní zdroje* jako takové, tak jak jsou v přírodě obsaženy. Na druhé straně je část z nich přírodními zdroji, jimž člověk propůjčil charakter statku.

Klíčovým znakem přírodních zdrojů je především to, že žádný z nich není statkem sám od sebe – k získání charakteru statku je nutné lidské jednání. Dalším rovněž důležitým znakem je obrovský rozsah jejich množství. Pro všechny praktické účely je jejich množství nekonečné. Přesně vzato odpovídá veškerým látkám a energiím vesmíru.

V prvním významu – přírodní zdroje jako látky ve formě známých a neznámých chemických prvků stejně jako energie ve všech jejich formách – jsou přírodní zdroje ve svém množství prakticky nekonečné. Ve druhém významu – ve významu využitelných, dosažitelných přírodních zdrojů, tedy statků, jak je definuje Menger – se příspěvek přírody rovná „nule“.

Toto mě tedy přivádí k vysvětlení, co já rozumím pod revolučním chápáním přírodních zdrojů zahrnutém v Mengerově teorii. Člověk vytváří totiž nejen charakter statku přírodních zdrojů, ale má také schopnost nabídku přírodních zdrojů se charakterem statku nekonečně rozšiřovat. Zvětšuje nabídku využitelných, dosažitelných přírodních zdrojů tím, že rozšiřuje své vědomosti a fyzickou moc nad přírodou.

Současný názor, který ovládá myšlení ekologů a ochránců přírody, že omezené a vzácné zásoby přírodních zdrojů budou produktivní aktivitou lidí pouze spotřebovávány, je mylný. V celkovém kontextu vzato slouží produktivní aktivita lidí k rozšíření nabídky využitelných dostup-

ných přírodních zdrojů s charakterem statku. Základní otázka týkající se přírodních zdrojů je, o jakém podílu prakticky nekonečné přírody má člověk dostatečné vědomosti a má nad ním dostatečnou fyzickou moc, aby tyto zdroje mohly vést k uspokojení jeho potřeb. Tento podíl bude ve skutečnosti vždy velmi malý a ponese v sobě vždy potenciál obrovského zvětšení.

Základní situace je následující: Příroda nám dává Zemi jako nesmírně trvanlivou kouli chemických prvků. Představuje mimo to neuvěřitelně velké množství energie. Když se tento obrovský příspěvek přírody střetne s účelovým lidským rozumem, který je v kapitalistické společnosti nesmírně povzbuzován vyhlídkou značného zisku jako zslouženého výsledku téměř každého významného pokroku, může být sotva pochyb o výsledku: Lidem se podaří významně rozšířit podíl přírodních zdrojů majících charakter statků; tzn. podaří se jim významně zvětšit nabídku využitelných, dosažitelných přírodních zdrojů.

III.

Druhý aspekt Mengerovy teorie statků v souvislosti s kritikou hlavních myšlenkových východisek ekologismu je jeho pohled na výrobní proces, během kterého postupujeme od statků vyššího řádu ke statkům nižšího řádu jako po spojitě stupnici užítku. Mengerův pohled musí být doplněn poznatkem, opět vyplývajícím ze skutečnosti, že Země je obrovská, pevná koule chemických prvků. Tyto chemické prvky tvoří vnější materiální okolí člověka, tzn. jeho životního prostředí. Jsou vnějšími materiálními podmínkami lidského života.

Pokud člověk uváží tyto skutečnosti, vyjde najevo, že výrobní proces, úhrn hospodářských aktivit, místo aby byl nebezpečím pro životní prostředí lidí, jak tvrdí ekologové, má tendenci životní prostředí vylepšit, což je ve skutečnosti jeho hlavním cílem. Toto bude zřejmé, jakmile si uvědomíme, že nejen celý svět není tvořen z ničeho jiného než z chemických prvků, ale také že tyto prvky se nikdy nezničí. Jednoduše se objeví v jiných kombinacích, jiných proporcích, na jiných místech.

Jak jsem již napsal ve své knize *Capitalism*: „Kromě ztráty několika raket je dnes množství každého chemického prvku na Zemi stejné jako před průmyslovou revolucí. Jediný rozdíl je, že nyní chemické prv-

ky místo aby byly skladovány nevyužitě a mimo lidskou kontrolu, budou jako nikdy předtím směřovány k zlepšení lidského života a zdraví.“ (str. 90)

Někdo by se mohl ptát, jak mohli ekologové přehlédnout skutečnost, že člověk své prostředí zlepšuje právě skrze produkci a hospodářskou aktivitu. Odpověď je, že ekologové nesdílejí výchozí bod Mengerových úvah (a celé západní civilizace), totiž hodnotu lidského života a blahobytu. Z jejich pohledu je výchozím bodem údajná „imanentní hodnota“ přírody – údajná hodnota přírody sama o sobě, zcela oddělená od jakéhokoli spojení s lidským životem nebo blahobytem. Taková údajná imanentní hodnota se zničí pokaždé, když člověk na prastarém stavu přírody cokoli změní.

Když ekologové mluví o „škodách na životním prostředí“ v souvislosti s deštnými pralesy, s odstřelem horninových útvarů, se ztrátou toho či jiného druhu rostlin nebo zvířat pro člověka neznámé nebo nepředvídatelné ceny, mají tím ve skutečnosti na mysli ztrátu údajné imanentní hodnoty těchto věcí, ale v žádném případě ne ztrátu pro člověka. Naopak, snaží se obětovat lidský život a blaho za účelem udržení této údajné imanentní hodnoty. Pro ně není „životní prostředí“ okolím člověka, jehož hodnota se odvozuje ze vztahu člověka k němu, nýbrž příroda sama o sobě, jejíž hodnota se odvozuje z ní samé – tzn. že ona obsahuje údajnou „imanentní“ hodnotu.

Ekologové se samozřejmě často tváří jako ochránci lidských životů a blaha a potom zaměřují svůj pohled na nepatrné negativní vedlejší produkty výroby a hospodářské aktivity, jako je např. lokální zhoršení kvality vody nebo ovzduší, zatímco nesmírně pozitivní efekty, které mají samozřejmě mnohem větší význam, jsou jim úplně zanedbávány.

Zárukou toho, že klady produkce a hospodářské aktivity daleko převažují nad jakoukoli nevýhodou spojenou s vedlejšími dopady výroby, je princip respektování individuálních práv. Ačkoli to není vždy bráno v úvahu, tento princip znamená, že výroba a hospodářská aktivita nepřináší prospěch jen jednomu člověku, nýbrž že – do té míry v jaké se procesu účastní ostatní – využití pracovní síly a majetku ostatních je podmíněno jejich dobrovolným souhlasem. A aby se dosáhlo jejich dobrovolného souhlasu, musí pro ně mít nějakou hodnotu.

Největší stížnosti ekologů se momentálně týkají skutečnosti, že já ve svém domě provozuji klimatizaci a topení – jistě, ne já jako izolovaný jedinec, ale jako jeden z mnoha desítek nebo stovek milionů jednotlivců, kteří používají fosilní palivo

nebo freony. Tím že to dělají, je lidstvo údajně viníkem zločinu, zvyšuje podíl oxidu uhličitého a jiných plynů a tím zapříčiňuje „globální oteplování ovzduší“, nebo zvyšuje podíl molekul ničících ozón ve vrchní atmosféře a tím zapříčiňuje zvýšení výskytu rakoviny pokožky.

IV.

Na tomto místě bych se chtěl věnovat obrovskému duchu individualismu, který se nachází v Misesově díle. Pouze jednotlivci myslí a pouze jednotlivci jednají, říká Mises. Z toho samozřejmě plyne, že pouze jednotlivci mohou být vedeni k odpovědnosti za své jednání.

V případě, že oteplování klimatu a úbytek ozónu (nebo jiné následky, které můžeme identifikovat) jsou skutečné následky jednání lidí jako kolektivu, avšak ne jednání jakéhokoli daného jednotlivce, ani nějakého daného jednotlivého podniku, potom je jediné správné považovat tuto skutečnost za *přírodní jev*. V tomto případě nejsou tyto jevy výsledkem jednání *jednotlivých* lidí, ale jsou výsledkem procesů, které *morálně vůbec nejsou* zapříčiněny lidmi.

Posuzujeme-li problémy životního prostředí v tomto světle, je zjevné, jaká je přiměřená reakce na takovéto změny životního prostředí. Je to tatáž reakce jako ty, kterými člověk reaguje na přírodu obecně. Jednotliví lidé musí mít svobodu s přírodou zacházet nějakým způsobem, který jim přináší maximální individuální výhodu, což souvisí se zákazem vykonávat fyzické násilí proti osobě nebo vlastnictví

nějakého jiného člověka. Tímto způsobem člověk reaguje na každou negativní přírodní událost, která vzniká jako vedlejší produkt jeho vlastního (agregovaného) jednání.

Tímto bodem se chci zabývat více.

Těšíme se podivuhodné industriální civilizaci, jejíž podstatou je to, že pouze jejím prostřednictvím má obrovský počet lidí možnost jet nepřetržitě dech beroucí rychlostí stovky mil ve svém vlastním osobním automobilu a přitom poslouchat symfonický orchestr – lidé mohou v tryskových letadlech během pár hodin přeletět celé kontinenty, zatímco sledují filmy a popíjejí Martini; mohou vstupovat do tmavých pokojů a pohybem jednoho vypínače je zalít světlem; mohou otevřít lednici a vychutnat si výborné, zdravé potraviny z celého světa; to vše mohou dělat a ještě mnohem víc. To je to, co máme. Toto a ještě mnohem, mnohem více by mohli lidé mít všude na světě, kdyby využívali svého rozumu a vytvořili společenské systémy s dostatkem hospodářské svobody a kapitalismu.

Nic z toho však ekologisté nevidí. Jsou připraveni to celé odhodit, protože to, jak oni tvrdí, způsobuje oteplování klimatu a úbytek ozónové vrstvy, tzn. *horší počasí*. A nejlepší cesta, říkají, jak se vyhnout tomuto špatnému počasí a tak ovlivnit přírodu k našemu prospěchu, je opustit moderní, industriální civilizaci a kapitalismus.

Adekvátní reakcí na vize ekologů je naopak snaha o rozvoj naší civilizace, nikoli

její obětování; a když oteplování klimatu a ubývání ozónu skutečně patří k civilizačním důsledkům, budeme je akceptovat a bojovat s nimi – takovým přiměřeným způsobem, jako je použití více a lepších klimatizačních zařízení a UV-filtrů, a nikoli zřeknutí se klimatizací, ledniček a aut.

Základem odpovědi ekologům je, že přiměřenou reakcí na změnu prostředí, ať je jí oteplování ovzduší nebo nová doba ledová, je *hospodářská svoboda kapitalistické společnosti*. Dříve nebo později se taková změna prostředí uskuteční – když ne v tomto novém století nebo vůbec v novém tisíciletí – potom s jistotou někdy v ještě vzdálenější budoucnosti. Potom budou nutné obrovské změny v hospodářské aktivitě lidí. Dojde k velkým změnám v komparativních výhodách; a lidé musí mít svobodu na to reagovat.

Racionální reakcí na možnost globálních změn životního prostředí je vytvoření *hospodářské svobody lidí s nimi zacházet*, pokud k nim dojde. Prostředkem k tomu jsou kapitalismus a svobodný trh, nikoli paralyzující státní regulace nebo „ekologismus“. Jak při vytváření systému hospodářské svobody, tak v každém jiném důležitém aspektu reakce na ekologismus, musí být základem našich argumentů učení Ludwiga von Misesa a Carla Mengera.

Z německého originálu „Ökologismus widerlegt“ přeložila Radka Podolková (http://www.mises.de/texte/reisman/oe-kos_widerlegt.html).

George Reisman je profesorem ekonomie na *Pepperdine University* a autorem monumentální knihy *Capitalism* (viz jeho stránky www.capitalism.net)

Poznámky k výzkumu vesmíru

(pokračování ze strany 1)

celej veci. Vytvára sa totiž ilúzia, že ďalšie a ďalšie výdavky jednoducho nevidia, že „žiadna cena nie je dosť vysoká“, že vesmírny výzkum sa akosi vymyká logike konania vo svete zúčastnosti. Pritom na vesmírny výzkum sú použité mimoriadne vzácne zdroje, kapitálové statky a hlavne najbystrejší jednotlivci na svete, ktorým je tak znemožnené venovať sa iným činnostiam, uspokojujúcim potreby jednotlivcov.

Bolo by taktiež dobré mať na pamäti, ako veľmi sa takéto použitie federálnej moci vymyká úlohám, ktoré fedálnej vláde ukladá Ústava. Ak totiž je možné, aby za peniaze svojich občanov či za peniaze získané nekrytou papierovou emisiou fotografovala povrch Marsu a skúmala jeho mineralogické zloženie, tak potom môže americká federálna vláda robiť skutočne čokoľvek.

Viem si predstaviť, že by tomuto článku

mohla byť adresovaná taká námietka, že aj keď kritika je svojím jadrom oprávnená, tak je použitie peňazí na výzkum predsa len akosi „racionálnejšie“ než jeho použitie povedzme na rôzne sociálne programy či „pomoc“ Tretiemu svetu. Toto je námietka, ktorú by ekonóm nemal akceptovať. Neexistuje totiž metóda ako rozpoznať „lepšie“ alebo „horšie“ použitie verejných peňazí. V okamihu, keď o nich nerozhodujú ich pôvodní majitelia, ale niekto, kto im ich zobral, tak akékoľvek rozhodovanie bude zodpovedať len jeho hodnotovým súdom, resp. hodnotovým súdom, na ktorých sa zhodnú politickí „reprezentanti“ v rámci prijímania rozhodnutí. Nie je ťažké si rozmyslieť, že nech toto rozhodnutie bude akékoľvek, bude nutne arbitrárne. Má byť postavená nová škola? Nová nemocnica? Atómová bomba? Sonda na Neptún? Ak po-

litici nevidia do ľudských hláv a nie sú schopní zmerať a porovnať úžitky z rôznych použití verejných peňazí pre rôznych ľudí, tak neexistuje spôsob ako povedať, aké je „lepšie“ a aké je „horšie“ použitie verejných peňazí. Ak niekto tvrdí, že takýto spôsob pozná, tak nehovorí ako spoločenský vedec, ale ako šarlatán.

V istom zmysle však, dovoľm si tvrdiť, predstavuje použitie peňazí na vesmírny výzkum dokonca horší spôsob ich minútia než iné. Predstavte si na chvíľu, že by federálna vláda takú istú čiastku rozdala chudobným. Čo by sa stalo? Chudobní by získali peniaze asi minuli na spotrebné statky a na úspory. Stalo by sa to, čo sa deje každý deň. V prípade čistých daňových platcov by niektoré transakcie by sa neuskutočnili a niektoré potreby by ostali nenasplnené. V prípade skupiny „chudob-

ných“ alebo „štátom obdarovaných“ by sa naopak uskutočnili dodatočné transakcie a potreby, ktoré by inak neboli uspokojené, by uspokojené boli. Predpokladajúc, že preferencie obdarovaných by neboli nijako výstredné, je možné očakávať, že celkový dopad na kapitálovú štruktúru ekonomiky by bol asi nevelký.

Trošku iné je to v prípade minúta rovnakej čiastky na vesmírny výzkum. NASA totiž za tieto peniaze nekupuje bežné spotrebné statky. Naopak kupuje rôzne sofistikované predmety, vyžadujúce si zložitú a veľmi špecifickú kapitálovú štruktúru. Platí tiež kompetitívne mzdy najlepšie vzdelaným a najbystrejším svetovým expertom.

Práve v tomto momente je snáď argument nákladov príležitosti najsilnejší. Títo ľudia totiž predstavujú ten najvzácnejší zdroj, aký ekonomická veda pozná, títo ľudia sú tým, čo by sme spolu s Julianom Simonom mohli nazvať „ultimate resource“. V prípade absencie verejného vesmírneho výzkumu by sa títo ľudia venovali činnosti, ktorá nejakým spôsobom uspokojuje potreby jednotlivcov. Fakt, že takáto činnosť im je znemožnená, je teda z pohľadu ekonomickej vedy neodpušiteľným plytvaním.

Autor študuje ekonómiu na FSV UK v Prahe a pracuje v Inštitúte pre slobodnú spoločnosť.

Predplatné TL na rok 2004

*Jak se stát každý měsíc součástí
TERRA LIBERA?
Předplatě si zaslání časopisu
TERRA LIBERA.*

Všechna čísla roku 2003 a předplatné na rok 2004 získá ten, kdo daruje Liberálnímu institutu minimálně 250,- Kč na jeho činnost. Předplatné pouze na rok 2004 lze získat minimálně za 150,- Kč. Elektronické předplatné ve formátu pdf za polovinu!

Účet 55 94 61/0300
Standardní roční předplatné: 0,25 g zlata

e-gold účet: 131844
Více o e-gold na: www.libinst.cz

Panoptikum zločinu

DISKRIMINUJÍCÍ ZAMĚSTNAVATEL

Provinění: Chebská pobočka maloobchodního řetězce Rossmann odmítla zaměstnat Romku Renatu Kotlárovou s tím, že místo je již obsazené, pričemž pro další uchazečky, které přišly po ní, se místo opět uvolnilo

Oběti: Žádné

Trest: pokuta 50 000 korun za poškození „osobnostních práv“ (rozhodnutí soudu, proti němuž bylo vzneseno odvolání)

Společnost Rossmann se u soudu brání historikami o tom, jak se obsazené pracovní místo shodou okolností chvíli po odmítnutí R. K. znovu uvolnilo, neboť původně úspěšná uchazečka nakonec telefonicky místo odmítla. I když takový scénář nelze *apriori* vyloučit, předpokládáme, že R. K. byla skutečně odmítnuta na základě skutečnosti, že je Romkou.

Scénář, z něhož soud vycházel, je založen nejspíš na tom, že Rossmann (resp. příslušná zaměstnankyně této společnosti) nenávidí Romy. I kdyby tomu tak bylo, je představa o zločinnosti samotné nenávisti značně absurdní. To vyplyne na povrch ve chvíli, když si uvědomíme, že aplikace tohoto principu by vedla k uvěznění naprosté většiny českého (a nakonec každého jiného) národa. Představa, že by myšlenky či přesvědčení – jakkoliv ohavné a zavrženíhodné – mohly být samy o sobě zločinem, je tradičním totalitním nástrojem k ovládnutí lidí.

Netrestají-li se tedy lidé běžně za to, co si myslí, čím se Rossmann provinil? Tím, že s Romkou *neuzavřel* pracovní smlouvu? To je ale naštěstí stále ještě legální (i když zaměstnavatel, který se snaží pracovní smlouvu *rozvázat*, dnes již zločincem prakticky je). Není-li ale zločinem ani samotná nenávist, ani samotné neuzavření smlouvy, potom jak jím může být *neuzavření smlouvy z důvodu nenávisti*? Toto prostě žádným zločinem není, stejně tak jako jím není rozhodnutí jiných lidí nenakupovat na vietnamských tržištích, protože „nemůžou ty rákosníky vystát“. Jakkoliv můžeme tyto sentimenty považovat za nepěkné, mají na ně lidé právo. Právo, které nelze od-

dělit od jejich práva mít něco rád a něco jiného nerad, od práva si *vybrat*. (Všichni, které tak trápí narušování lidské důstojnosti, k němuž může v takových případech docházet, by se měli jít cvičně podívat na nejbližší úřadovnu cizinecké policie. Tam si utvoří představu o tom, do jaké míry jde státu skutečně o lidskou důstojnost...) Ve zločiny se nenávist a nesnášenlivost (ať už rasová, sexuální, hmotnostní či jiná) mohou proměnit teprve tehdy, pokud by lidé své nenáviděné sousedy třeba okrádali nebo bili (či k tomu vyzývali).

V celé „rasové“ aféře kolem Rossmanna však rasová nesnášenlivost vůbec nemusí hrát roli. Je totiž mnohem pravděpodobnější, že Rossmann ani jeho zaměstnankyně nejsou žádnými proti-romskými fanatiky a že proti nim *vůbec nic nemají*: nemyslí si, že se tvoří podřadnou rasu, že mají jiná práva, ani netrpí jinými rasistickými předsudky. Přesto se mohou rozhodnout nezaměstnat romskou uchazečku, *protože* je Romka, neboť je k tomu vedou čistě obchodní důvody. Jednak se mohou obávat ztráty části své klientely – těch všech bílých Čechů, kteří Romy tiše nesnáší a do obchodu, kde je obsluhuje Romka, by přestali chodit... Ještě podstatnější bude ale způsob přijímání zaměstnance. Obecně zde existuje ten problém, že zaměstnavatelé potenciální uchazeče osobně neznají a musí se při jejich výběru řídit dle různých signálů. Těmi může být praxe, vzdělání, reference od jiných zaměstnavatelů, nebo třeba i pohlaví. Ženské pohlaví například vysílá potenciálnímu zaměstnavateli signál „vyšší riziko těhotenství, nutnosti péče o děti apod.“. To vyúsťuje v nižší mzdy žen, a to nikoliv proto, že by byly ženy nenáviděny a diskriminovány (jak je to neustále v médiích interpretováno), ale proto, že jsou v *průměru* – nikoliv jednotlivě – méně produktivními zaměstnanci. Obdobný signál ale vysílá i příslušnost k romské komunitě: „vyšší riziko nespolehlivosti, nehygieny, kriminality apod.“. Takový signál nemá s rasismem nic společného – jedná se o statistické informace, které málokdo zpochybňuje. Je dost dobře možné, že zrovna R. K. je spolehlivější a má čistější tělo i svědomí, než ja-

kákoliv z jiných uchazeček. To však nemohou v Rossmannovi vědět, a proto vychází ze statistik. Obdobně postupují zaměstnavatelé, když předpokládají, že vzdělání či praxe je signálem pro vyšší produktivitu. To rovněž nemusí být v jednotlivých případech pravda, a přesto se neúspěšný uchazeč s menší praxí a nižším vzděláním zpravidla nesoudí se zaměstnavatelem za diskriminaci.

Nakonec nelze opomenout ani negativní efekty, k nimž – jakkoliv dobře míněná – kriminalizace takového chování povede: Romové na tom budou ještě hůře, než by bývali byli bez takové legislativy. Jednak nebudou mít Romové (ani jiní „diskriminovaní“ – ženy, homosexuálové, obézní apod.) více pracovních příležitostí. Zaměstnavatelé si dají totiž napříště jen větší pozor, jak uchazeče, které nechtějí, politicky korektně odmítnout. Až se půjde příště nějaká jiná Romka ucházet o práci u Rossmanna, provedou s ní časově náročné výběrové řízení, aby měli alibi, že ji neodmítali rovnou, ale výsledek bude pro ní ještě horší než pro R. K.: práci stejně nedostane a ještě ztratí při výběrovém řízení zbytečně mnoho času.

Za druhé, i kdyby byla příčinou těchto jevů na trhu práce rasová nesnášenlivost, zákony tohoto typu ji ještě vyostří. Nebo si lze vážně myslet, že si průměrný Čech u večerních zpráv řekne „to je mi ale té Romky líto, nepracuje a ještě dostane 50 tisíc“? Daleko spíše utrousí poznámku, kterou zde záměrně nepublikujeme. Romové se díky těmto případům stávají ještě nenáviděnější! Obzvláště kdyby se prokázalo, že R. K. se o místo ucházela ve skutečnosti pouze kvůli případnému odškodnému, což je díky proti-diskriminačním zákonům klidně možné (a čemuž napovídá i skutečnost, že si jednání s Rossmannem nahrála na diktafon).

Proti-diskriminační zákony tak pouze hledají zločince tam, kde nejsou. „Diskriminovaným“ obecně nijak nepomáhají a nesnášenlivost mezi lidmi, která je příčinou diskriminace v první řadě, naopak podněcují.

Dan Štátný